

CUVÎNT ÎNAINTE

Octavian Goga s-a născut la 1 aprilie 1881, la Rășinari, pe „ulița popilor“, într-o casă bătrânească, unde a poposit, în trecerea lui prin Transilvania, și Eminescu. Totul amintește aici o veche tradiție de cultură: mama, Aurelia Bratu, descinde dintr-o străveche familie brașoveană atestată încă din 1480. Munteancă, ea transmite viitorului poet energia, spiritul de acțiune, vocația ascensiunii. Tatăl, preotul Iosif Goga aduce, dimpotrivă, reveria oamenilor Cîmpiei. Strămoșii lui, de origine macedo-română, veniseră în veacul al XVIII-lea în Crăciunelul de lângă Cetatea de Baltă. „Copilăria — scrie în *Mărturisirile* sale Poetul — mi-am trăit-o la Rășinari, jucîndu-mă cu copii de țărani în decorul sumbru al munților sau pe livezile întinse din satul de lângă Cetatea de Baltă...“. Adesea urca pe culmea Cindrelului, de unde privirea lui putea cuprinde întregul orizont locuit de români: dincolo de munți, Țara liberă; dincoace, Transilvania asuprită de imperiul austro-ungar. „Soarta a vrut să iau de la început contact cu realitatea — găsindu-mă pe coloana vertebrală a românismului“, scrie el. Totul în juru-i vorbea despre un tărîm vrăjit, unde frumusețea și durerea își împleteau zvonurile încă nelămurite:

„La noi sunt codri verzi de brad
Și cîmpuri de mătăasă;
La noi atîția fluturi sunt,
Și-atîta jale-n casă...“

Cadențele viitorului cîntec deveneau, cu timpul, tot mai limpezi:

„Avem un vis neîmplinit,
Copil al suferinții,
De jalea lui ne-au răposat
Și moșii, și părinții...”

Imagini adînc întipărite în sufletul viitorului poet-tribun: soarta *Clăcașilor* a *Plugarilor*, a tuturor truditivilor pămîntului, el o va evoca în versuri cutremurate:

„La voi aleargă totdeauna
Truditu-mi suflet să se-nchine;
Voi singuri străjuiți altarul
Nădejdi noastre de mai bine.
Al vostru-i plînsul strunei mele...”

Și invocarea sfîrșește premonitoriu:

„Ci-n pacea obidirii voastre,
Ca-ntr-un întins adînc de mare,
Trăiește-nfricoșatul vifor
Al vremilor răzbunătoare”.

Idea eliberării naționale și sociale a Transilvaniei era adînc încrustată în conștiința Poetului, încă din acei ani ai copilăriei. „La Rășinari — scrie el — munții au intervenit cu pedagogia lor aspră”. Ei l-au învățat „religia forței”, pe culmile bătute de vînt și furtuni; invocarea unui Cîntec al îndrăzelii și luptei pentru cei mulți își preciza conturile:

„Și durerea altor inimi
Învăță-mă pe mine-a plînge.
Nu rostul meu, de-a pururi pradă
Ursitei maștere și rele,
Ci jalea unei lumi, Părinte,
Să plîngă-n lacrimile mele”.

Poetul se identifică de atunci cu soarta neamului său oropsit; în *Mărturisiri*, evocă astfel acest proces: „De la început m-am pomenit într-un mediu țărănesc pe care [...] am căutat să-l pătrund dus de mină de părinții mei cărturari. Eu n-am fost țaran, dar am priceput păsurile satului și m-am contopit cu toate durerile lui”. Așa se explică extraordinarele portrete-simbol din viitoarele poezii dedicate marilor figuri ale acestei vetre etnice: *Dascălul*, *Dascălița*, *Apostolul*, „bătri-

nii", „lăutarul"... O caracteristică a creatorului e *privirea* lui scormonitoare, vizualizarea unei realități cotidiene și beatificarea ei totodată: „Am cutreierat satul cu ochii deschiși" — va nota Goga mai târziu. Tocmai de aceea, ruptura de satul-matăc — moment evocat în poemul *Prima lux* — îl va urmări în toate peregrinările prin lume. Sentimentul unei „dezrădăcinări" avea să devină una din obsesiile fundamentale din lirica sa.

Gimnaziul unghuresc de la Sibiu, liceul românesc din Brașov i se par un surghiun. „Dezlipire grea", răscumpărată doar prin descoperirea literaturii, întâi în dulcea vrajă mîngăietoare a *Poeziilor* lui Eminescu... Primele încercări lirice se hrănesc din fascinația muzicii eminesciene. Dar și din lectura poemelor lui Petöfi, „cu strigătul lui de libertate", din poezii germani romantici, din suferințele amoroase ale adolescenței. Goga e, rînd pe rînd, în anii de liceu, un „personaj" asemănător „Bursierului" lui Delavrancea, „Elevului Torless" al lui Musil, dar și „Insurgentului" evocat de Jules Vallès: „Am fost toată vremea un revoltat pentru nedreptățile care loveau poporul"; „am trăit sub presiune, am protestat, m-am bătut, am scris poezii revoluționare..."

Epoca însăși stimulează fermentul revoltei: românii ardeleni intensifică acțiunile și lupta lor pentru dobîndirea unor drepturi politice legitime. Frunțașii noii mișcări înaintează Curții imperiale un „Memorandum", ceea ce avea să provoace arestarea, celebrul proces al „memorandiștilor", închisoarea și viile proteste ale maselor, cu un puternic ecou în presa internațională. Guvernul de la Budapesta interzice activitatea Partidului național român. În acest climat de energii redeşteptate pentru lupta de eliberare națională, Octavian Goga începe să studieze literale și filozofia la Universitatea din Budapesta, între 1900—1904. În metropola străină, notează poetul, „am descins cu revolta mea împotriva statului ostil și cu visurile de înfrigurare literară care mă țineau sub stăpînirea lor". Intră, de la început, în contact cu societatea studenților români „Petru Maior", — „un ostrov de românism" — în care el introduce „fermentul revoltei", ceea ce-l pune curînd în conflict cu autoritățile academice. Protestul lui Goga se simte și în efervescența creatoare a revistei „Luceafărul", unde, alături de ceilalți fondatori și exponenți de frunte, Goga se afirmă drept Poetul autentic al grupării — o adevărată revelație lirică, recunoscut ca atare de mari critici ai momentului: Titu Maiorescu, N. Iorga, Ilarie Chendi, E. Lovinescu. În 1904, scriitorul își continuă studiile la Berlin, asistînd la cursurile savantului istoric Wilamowitz-Moellendorf, care-i lărgesc orizontul asupra lumii antice; elogiul clasicismului îl îndeamnă să facă o primă călătorie în Italia, unde vizitează Bologna, Milano, Florența.

Dar gîndul Poetului e mereu la pămîntul său natal: „Satul îmi apărea de departe ca o insulă de salvare senină și onestă", scrie el. „Mi se părea că trebuie o zguduire puternică să ne aducă la matca noastră. Mă gîndeam la o literatură care răscolește și propagă marile adevăruri. Din această protestare s-a născut un crez artistic." Și tot astfel, adăugăm noi, s-a născut primul volum al poetului: *Poezii*, 1905. Răsunetul critic a fost excepțional, lectura sa a modificat însăși concepția lui Maiorescu despre lirica socială și politică, determinîndu-l pe marele director de conștiințe să propună cartea tînarului ardelean pentru premiul Acade-

miei Române, în 1906. În același an, Goga e obligat, în urma morții neașteptate a părintelui său, să se întoarcă la Sibiu, unde își mută și redacția revistei „Luceafărul“. În jurul acesteia și al „Astrei“, apoi al revistei „Țara noastră“, Goga concentrează adevărate focare de iradiere culturală și politică.

Poetul își precizează în acești ani crezul estetic. Creatorul trebuie să fie, spune el, „un răscolitor de mase“, „un semănător de credințe“, simbol al „vegherii neadormite“. Privirea lui surprinde frământările sociale din tot spațiul românesc. Cutremurat, el se face purtătorul de cuvânt al țărănimii răsculate în 1907, dincolo de munți:

„Mustrarea mintea mea o sapă
Și groaza sufletu-mi apasă,
Căci umbra voastră-ndurerată
Pe veci îmi străjuie la masă.
Simt duhul răzvrătirii negre,
Înfrișoșata zi de miine...”

Magistrale meditații asupra destinului lumii rurale, poemele lui Goga sînt un sfîșietor bocet amestecînd dragostea cu ura, resemnarea cu avertismentul istoric. Volumul din 1909, *Ne cheamă pămîntul*, prelungește viziunea retrospectivă, dar face loc și inciziei nemiloase în carnea prezentului. Poetul smulge ultimele măști ale bucolismului, el se simte definitiv despărțit de satul-matcă-a-lumii, blestemat să rătăcească în afara acestei zone sacre. Angajat în acerbă luptă politică închinată drepturilor românilor ardeleni, Poetul e arestat și închis la Budapesta. Proiectul de reformă electorală al guvernului maghiar, urmărind discriminări naționale, stîrnește manifestații de protest la Brașov, Arad, Sibiu, Lugoj, etc. Goga presimte furtuna: „Viața în Ardeal, scrie, te împinge la o protestare permanentă și nu îngăduie o retragere în turnul de ivoriu“. Recluziunea însemna, pentru poet, un act abuziv al autorităților asupra toare. An după an, el e deferit Curții cu jurați din Cluj, apoi întemnițat la Seghedin. „Eu cred că am fost adus aici spre rușinea libertății de gîndire!“

O lungă călătorie prin Franța, Italia, Elveția, Spania îi modifică temporar accentul meditativ al poeziei. Se simte tot „pribeag“, „frate cu luna, cu soarele“; își confruntă frământarea cu nemărginirea mării și cu nemurirea Artei, între zidurile muzeelor din marile capitale europene. Distilarea neliniștilor transpare din volumul publicat în 1913 sub titlul sugestiv *Din umbra zidurilor*. Dar orizontul amintirii, al lumii de „acasă“, îl urmărește peste tot. Ideea specificului național nu e nici o clipă trădată: „Am crezut în dreptul de a trăi al valorii autohtone, ca o completare a principiului de universalitate. Am zis că a oprima și a suprima o manifestare de particularism local, sufletesc, înseamnă a fura din marele tezaur al universalității. De aceea, pe opresorii care strangulează popoarele îi socotesc un fel de tîlhari ai umanității“.

Goga se stabilește apoi la București, cucerind simpatia largă a publicului cu poeziile sale, cu piesa *Domnul notar*, cu însăși prezența sa, astfel evocată de E. Lovinescu în epoca: „Scurt, bine legat, blond, cu mărgelele albastre ale ochilor

mobile, cu fruntea bombată de încordarea unei inteligențe vizibile, tânărul fiu al popei din Rășinari se simțea la largul lui în saloanele bucureștene...“ Curînd, el cucerește și prin flacăra verbului oratoric. Izbucnirea primului război mondial, anii de neutralitate ai României redeșteaptă misiunea poetului-profet.

Activitatea febrilă a scriitorului demonstrează imposibila ruptură de vocația sa autentică, legată de *istorie și tradiție*. Goga devine unul din animatorii „Ligii unității politice a tuturor românilor“, se afirmă ca un orator de mare clasă, alături de Iorga, Delavrancea, Vasile Lucaciu, pledînd în stilul său biblic-profetic pentru intrarea României în luptă pentru eliberarea Transilvaniei și de realizarea unității naționale, visul secular al neamului său. Articolele din volumul *Strigăte în pustiu* și poemele adunate sub titlul *Cîntece fără țară* împletesc tonul pamfletar cu cel retoric, virulența cu ardoarea patriotică.

La intrarea României în război, în august 1916, Poetul se înrolează ca simplu soldat pe frontul din Dobrogea, apoi lucrează la Biroul de propagandă și editează, în refugiul de la Iași, ziarul „România“. Misiunile diplomatice ce i se încredințează îl poartă prin Rusia revoluționară, apoi la Paris, și Roma. Alături de Take Ionescu, Vasile Lucaciu, Elena Văcărescu, N. Titulescu, el lucrează, în cadrele Consiliului național român din capitala Franței, în vederea realizării unității tuturor românilor. Ține conferințe la Sorbona, innoadă relații în favoarea cauzei românești, duce o existență „mai agitată, mai grea, mai plină de îndatoriri ca oricînd“.

Și actul Marii Uniri din 1918 se înfăptuiește. Poetul speră să-și ia revanșa asupra omului de acțiune. El mărturisește în pagini epistolare visul său de a se retrage din viața publică, pentru a relua dialogul cu elementele, cu amintirile, cu visele: „să convorbesc cu stelele“, după cum spune. Recunoașterea meritelor sale e unanimă și încununarea Poetului cu Premiul național de poezie, în 1924, o confirmă. Însă omul politic se lasă tirit curînd în combinații nefaste. Erorile anilor postbelici îl îndepărtează de propriile idealuri sociale, cărora le e închinată întreaga sa operă lirică. Poezia însăși e abandonată, trădată, părăsită, iar regretul tîrziu al capitulărilor și dezamăgirilor îl doboară sufletește.

Goga se retrage într-un tardiv refugiul la Ciucea, pe malurile Crișului Repede, între colinele domoale ale Transilvaniei de atîtea ori evocată și invocată de el. Crezul Poetului rămîne încă viu, capabil de redresare, așa cum o arată însemnările fugare din *Jurnalul secret*, sau confesiuni ca acestea: „O țară nu e numai o legitimitate etnică [...], o țară nu e numai o instituție pe baza unor tratate internaționale; o țară e o conștiință cetățenească de luptă permanentă pentru a-și impune valorile poporului ei“. Sau: „Cred încă în misiunea istorică, veche, a scriitorului; și dacă m-ați întreba care e formula sufletească, aceea care trebuie să fie pentru el nu numai un comandament etic, ci în același timp și o formulă literară, v-aș răspunde cu vechiul meu crez: e *ideea națională*.“

Octavian Goga rămîne un mare poet-profet. Prin însăși structura sa, el a fost mesagerul și prizonierul unei vremi istorice de mari tensiuni și conflicte. Dăruindu-se unei misiuni, împlinirea ei l-a lăsat suspendat în fața unei noi epoci, căreia nu i-a mai putut descifra sensurile istorice adevărate. El rămîne în conștiința

noastră literară așa cum singur se definește în cadența calmă, gravă a unor versuri testamentare:

„Eu sunt supusul firii înțelepte,
Închinător la glie și la soare;
M-au învățat poruncile ei drepte,
Îndemnul lor cuvîntul meu îl spune.
Sunt cîntărețul celor fără nume,
Un strigăt smuls de-a vremilor viltoare,
Din viforul durerilor din lume.
Mult tăinuia firii îndrumare
M-a plămădit din ură și iubire,
Mi-a dat durerea lumii moștenire,
Amarul ei să-l ocrotesc pe strune“.

*

*

*

Între „punctele cardinale“ ce ar putea încadra (imaginar) o biografie și o operă, Rășinarii simbolizează în cazul lui Goga *Nordul*. Rășinarii și Ciucea sînt „semnele“ începutului și Sfirșitului. Apusul e faza febrilă a studiilor și peregrinărilor, acei Lehrjahre goetheeni în care tînărul descoperă universul filosofiei și al poeziei, dar și al Artei, în marile muzee, odată cu melancolia de „umbră“ a zidurilor: Parisul, Spania, neliniștita lor chemare tulbure. *Răsăritul* (în momentele zbuciumate de la Iași, în vremea războiului, apoi în incendiile Revoluției rusești din 1917) e extrema patetică și dură, „zgomotul și furia“. *Sudul* e sigla afirmării solare, euforia succesului, la București, dar și tropismul, tot germanic, al căutării unui liman „clasic“ într-o Italie utopică, insulă a retragerii din vuietul existenței, pentru a „convorbi cu stelele“... Goga e însă un spirit „nordic“ prin excelență (de unde și nostalgia, specifică hiperboreenilor, pentru lumina egală de Miazăzi). Dar în această „geografie“ intimă, ce n-are decît relative raporturi cu una fizivă, cele două puncte „nordice“ își lasă pecetea definitivă asupra Poetului. Dacă Ciucea, în spațiul aproape „toscan“ al cărei Goga își *alege* deliberat un ultim refugiu, e marcată de prezența sonoră a apei (Crișul îi acompaniază și cele din urmă vegheri, și somnul definitiv), Rășinarii semnifică Muntele. Satul-matcă, de unde Poetul pornește în lume, e o răscruce a orizonturilor. El se află aici în plin mitos românesc: „pe-un picior de plai“. E „gura aiului“ din *Noi*: cu decorul codrilor de brad, cîmpurile „de mătăasă“, aerul tare al înălțimilor apropiate, de unde copilul privește „dincolo“ — Țara. El are conștiința timpurie că se află „pe coloana vertebrală a românismului“ sau, cum o va spune în memorabila evocare la moartea lui Șaguna, „în coasta graniței ce trebuia să cadă“: „sat de țărani la poală de codru verde“, „atmosfera rustică de românism pur“, lume de „ciobani de la munte“. Adică, un teritoriu ce poartă în sine „trăinicia“ spiței și „pecetea de eternitate a năzuințelor noastre“. Nimeni n-a

evocat cu o forță plastică mai viguros-delicată Rășinarii, decît G. Călinescu, în prologul capitolului închinat lui Goga din celebra *Istorie...* în același timp, nimeni n-a surprins — cum poetul însuși o face în creație — farmecul flamand și auster totodată al acestui sat. Concretul lui arhaic, hieraticul ascuns în fibra vitală cea mai fertilă. „Simțualitatea“ (cum ar fi zis Eminescu, cel ce a cunoscut într-un popas adolescent locurile și oamenii), unită cu severitatea, orgoliul, asceza aproape. E destul să privești aceste case prinse umăr la umăr, într-o solidaritate simbolică, întocmind un decor de o eleganță arhitectonică aproape clasică (oricum, „clasică“ pentru noi, analogă geometriei austere a comunităților montane ale Heladei), pentru a înțelege sensul moral, de rezistență dirză al acestui „fundus regius“, idee definitiv implantată în timbrul liric al lui Goga însuși. Și e suficient să contempli Casa părintelui Iosif, a cărei albă masivitatea e îndulcită de năvala vegetală, ca să înțelegi, chiar înainte de a-i trece pragul, împletirea de sobrietate, rigoare luminoasă și delicatețe discretă — și ele regășibile în straturile poeziei. Aici e *vatra* ei născătoare, spre care se răsuțește mereu și mereu „rătăcitorul“ cu ochii tulburați de nostalgia:

„Eu vă sărut, păreți străbuni,
Pe varul vost' scobit de ploaie...“

La Rășinari, oameni și locuri respiră și azi poezia lui Goga. Amintirea „domnului Aftian“ — cum îi ziceau consătenii, neobișnuiți cu ciudatul nume de împărat roman — trăiește la tot pasul, iar călătorul e întrebat, cu politețea plină de decență a localnicilor, dacă a venit să vadă „Casa“. Casa Poetului, evident. Ea însemnează o axă a genezei-desprinderii-înțoarcerii. În corespondența de tinerețe, cu părinții și surorile, „casa“ e cadrul unui virtual „roman“ unde se desfășoară, înaintea transfigurării lui Liviu Rebreanu, cel din *Ion*, farmecul desuet al traiului zilnic dintr-o familie de notabili rurali, cu aerul său naiv-autentic de *Heimatkunst*. Aici s-au țesut visele, neliniștile, afecțiunile, necazurile, firele nașterii și ale morții — tot ce constituia nucleul indestructibil al „familiei“ ardelenesti de odinioară. „Plouă ca prin sîta cea mai deasă, garoafele înfloresc a doua oară și busuicul cu cucernică smerenie te salută și te poștește (...) căci cu umedă și de toamnă dragoste te așteaptă...“, îi scria Claudia, din Rășinari, fratelui dus la studii într-o lume „străină“. Și tocmai fiindcă Poetul avea să se simtă mereu, din momentul dramatic al despărțirii de Rășinari (evocat în *Prima lux*), „străin“, „înstrăinat“ etc. — rămîne acest spațiu în imaginarul său ca un paradis definitiv pierdut.

După o existență involburată și contradictorie, Octavian Goga se va retrage, în ultimii săi ani, la Ciucea, într-un punct pe care-l socot ca unul *extrem-nordic* al biografiei lui. E sensul celei din urmă aspirații aici, al unei sensibilități orientată continuu de un ac magnetic în căutarea Polului esențial, dincolo de toate „rătăcirile“ cardinale. Ciucea este, tot într-o vreme o *proiecție* a imaginarului recuperator, trecut printr-o îndelungă rafinare artistică. E un nou „paradis“, dar *construit* de visul Poetului, somptuos și exuberant, pîndit totuși de o indicibilă melancolie, ca o viziune mateină pusă sub exerga unei voci misterioase: „*Charme divin de mes loisirs, / Solitude, que tu m'es chère*“... Umbra Copilului din depărtata „duminică de toamnă“,

cînd avea să păsească afară din cercul vrăjit al Rășinarilor, se pierde tot mai mult în Utopia „grădinilor amăgirii“.

Ciucea este Tusculanul vergilian al poetului român. Octavian Goga a cumpărat proprietatea, în 1919, de la văduva poetului maghiar Ady Endre. Domeniul zăcea în paragină, ruinat de războiul pustiitor. Practic, fusese părăsit de toți. Amintirea doar, a lui Ady, care locuise aici o vreme, lângă draga lui Cinska, dar „tolerat“ ca un străin în mica feudă a unui socru ursuz, filfiia aripile ei neliniștite în jurul pavilionului dintre arborii sălbăticiți. „Marele dărîmător“ suferise aici în preajma straniei Ondine care a fost ultima sa iubire. Înainte de a se prăbuși în apele negre ale stingerii budapestane, Ciucea fusese pentru Ady un ostrov, o „grădină a zinelor“. Printre acești pomi, pe pajiști înmiresmate de florile cîmpenești asemenea celor din Sălajul natal, sufletul lui crezuse că-și va găsi seninul. Curînd, pentru Goga însuși, Ciucea avea să fie un răgaz, cel din urmă, de unde țîșneau versuri, gînduri, proiecte, însemnări intime, scrisori afectuoase, gesturi de discretă noblețe și setea, grozava sete de tihnă și fericire, visată încă din vremea războiului: „Să mă retrag la o parte undeva într-un colț de Sicilie și să convorbesc cu stelele“ — asta își dorea în 1918. Nu cunoștea pe atunci Ciucea, singurul loc unde-i va mai fi îngăduită acea „odihnă de fericire, cum zicea Iorga, care crează, poate mai mult decît patima furtunoasă, poezia“. Aici putea, în fine, să se adune dintre dezastre, să cheme la sine Poezia — „uitat ostrov de flori“ — și Singurătatea — „tainică grădină/ Cu freamăt lin, cu dulce adăpost“, muze rătăcite în vârtejul pasiunilor, regăsite în mîngîierea cerului, în orizontul Apusenilor apropiați:

„Voi munților, moșnegi cumnați
Cu stelele bolții albastre,
În leagănul vostru de codri și stînci
Dorm toate poveștile noastre.“

Aici anotimpurile își regăseau rostul, farmecul nopții de vară întîrziată la fereastra insomniilor:

„Tu, noapte tainică de vară,
Atît de dulce, — atît de grea,
Atît de plină de povară,
Din care lumi, din care țară,
Cobori azi la fereastra mea?“

Din parcul vrăjit, străbătut de cadența unor poezii ce n-au mai fost scrise, risipite pentru vecie în noianul de mistere ce ne înprejmuie, pîndea poetul „năframa galbenă“ a toamnei sau desfolierea înceată a grădinii. Nu știm (și nici nu are rost

să știm) dacă toate aceste versuri și altele încă, din ultima sa carte, au fost scrise la Ciucea. Dar n-am greși dacă le-am atribui acestui spațiu de farmec. În esența lor, poeziile evocă *atmosfera* de la Ciucea, unde o ultimă boare mîngîie sufletul obosit al poetului, dar și presimțiri funeste îl asaltează. Cum ziua smulge în amurg o ultimă rază, iluminînd neverosimil peisajul, tot astfel,

„Cînd cade-amurgul la fereastră,
Cu joc de umbre, cu fiori,
El ne găsește-n casa noastră,
Tovarăși muți și visători...”

Căci Ciucea e și un simbol al unei comuniuni amoroase ce trece dincolo de pragurile vieții, presimțită ca atare în epitalamurile anticilor, în străbunele orații, rareori realizată în perfectă consonanță de vechii eroi: o fărîmă din povestea lui Philemon și Baucis. Pe colinele frigiene — evocate de Ovidiu — se înălțau, zice-se, un stejar și un tei, lingă rămășițele unui templu zidit din voința zeilor pe locul unei colibe a doi soți credincioși unul altuia. Aurul și marmura luaseră locul stufului și al pietrei de rîu, focul ardea pe altarul sacru acolo unde pîlpiise vatra țărănească. Iar Philemon și Baucis se prefăcuseră în trunchiuri îngemănate de stejar și tei aromitor, povestind din frunzișul bogat prin care trecea vîntul de seară frumoasa legendă a statorniciei:

„Cînd cade-amurgul la fereastră,
Cu joc de umbre, cu fiori,
El ne găsește-n casa noastră,
Tovarăși muți și visători...”

Tot Goga scrisese undeva: „Altar avem acolo-n înălțime“, ca și cum ar fi întrevăzut liniile viitorului mauzoleu ce domină azi valea Crișului. Și tot la Ciucea, presimțirea apropiatei stingeri, cîntată în *Mors magna* și petrecută aidoma în 1938, sub pomii în floare:

„Eu știu că visu-mi furtunatic
S-a stinge biruit odată,
Ca o suflare de jăratie
Dintr-o cădelniță uitată...”

Ciucea e azi o ctitorie a Poeziei, cum sînt Ipoteștii și Mirceștii, cum e Lan-crămul, cum e Mărțișorul. Ne plecăm fruntea în fața tenacității iubirii. În haine voievodale, purtînd în cinstita lor mină chivotul mănăstirii celei închinată poeziei

românești, Octavian și Veturia. ctitorii de la Ciucea pășesc peste valuri de vreme spre lumina de-a pururea.

Iar pe timpla acestei case s-ar cuveni să se scrie ceea ce trecătorul poate citi pe frontispiciul bazilicei Santa Maria della Passione din Milano:

AMORI ET DOLORI SACRUM...
ÎNCHINATĂ IUBIRII ȘI DURERII...

Artistul fotograf Ion Miclea-Mihale ne introduce cu aparatul său în acest teritoriu unde s-au consumat dragostea, creația, visele și suferințele ultime ale Poetului. Versuri din versurile lui fie-ne călăuză sonoră acestei plimbări printre imagini.

Cluj-Napoca, august 1980

MIRCEA ZACIU